

VALBONA EMINI

**FORMA DHE PËRMBAJTJA E DISA PREJ SHKURTESAVE QË
PËRDOREN SOT NË TERMINOLOGJINË USHTARAKE**

- Gjallimi i shkurtesave në gjuhën shqipe si fakt gjuhësor

Një nga prirjet më të dukshme të zhvillimit të gjuhëve letrare në kohën tonë është prirja drejt shkurtësisë.¹

Shtimi i shkurtesave në gjuhët moderne, është pasojë e revolucionit tekniko-shkencor, që ka sjellë një masë të madhe nocionesh të reja specifike, të cilat është e domosdoshme të emërtohen e të nguliten në gjuhë.

Termat e plota ashtu edhe shkurtesat brenda sistemit terminologjik ku përdoren, janë të njëkuptimshme duke bërë të mundur që përmbajtja e tyre të kuptohet lehtë edhe jashtë kontekstit.

Nga njëra anë vështirimi i shkurtesave në terminologji paraqet rëndësi studimi sepse ato gjithmonë e më shumë po përhapen gjerësisht në gjuhë, dhe nga ana tjetër studimi i leksikut terminologjik paraqet rëndësi të veçantë, pasi shihet si një sistem elementesh leksikore e semantike që lidhen me konceptet bazike të fushës ushtarake.

Shkurtesat u shfaqën si forma të “ekonomisë së përshkrimit” në gjuhësi nga shtimi pa masë i informacionit, nga lindja e një sasive shumë të madhe emërtimeve e termash lidhur me revolucionin tekniko-shkencor, si dhe nga përdorimi i gjerë i mjeteve të komunikimit masiv. Nëse do të bënim një përkufizim të qartë se çfarë janë shkurtesat sipas FGJSSH-së ato janë *fjalë të formuara nga bashkimi i rrokjeve, i tingujve a i shkronjave të një togu fjalësh*.² Gjithashtu ato funksionojnë si forma, d.m.th. si njësi gjuhësore (leksikore), që mund t’i hasim shpesh në të gjitha format e ligjëritimit, si njësi të mëvetësishme në emërtimin të realies dhe me funksionet sintaksore të emrit. Shkurtesat janë pjesë përbërëse e çdo terminologjie e në asaj ushtarake. Shkurtesat janë të përhapura si në fjalorin aktiv të ushtarakëve, ashtu edhe në dokumentet e ndryshme që hartojnë. Në krijimin e shkurtesave kanë ndikuar si faktorët gjuhësorë ashtu dhe faktorët jashtëgjuhësorë.

Për nga forma dhe përmbajtja, shkurtesat kanë funksion leksikor e semantik të mëvetësishëm, dhe për nga funksioni, shkurtesat funksionojnë si fjalë të mëvetësishme, në rrafshin e shprehjes a të përmbajtjes, shqiptohen si njësi të njëfjalësuar, marrin tregues gramatikorë dhe kryejnë funksione të ndryshme sintaksore.

¹ H. Çipuri, *Terminologjia ushtarake*.

² FGJSSH, Tiranë, 1980, f. 1878.

Sipas formimit shkurtesat janë të tipit rrokjesor dhe të tipit nistor-tingulloro-shkronjor.

1. **Tip rrokjesor** kemi kur bashkohen rrokjet e para të fjalëve. Ky lloj kompozimi nuk është shumë prodhimtar në terminologjinë ushtarake të pas viteve '90. Kështu mund të përmendim: *ADRION- Adriatiko-Jonian*, *RECEXREP- Reconnaissance exploitation report – Raport mbi shfrytëzimin e të dhënave të zbulimit*, *STANAG – Standardization agreement – Marrëveshje për standardizimin*, *TOXREP – Toxic report – Të dhëna mbi sulmin kimik*, *MARPOL – Marine pollution - International Convention for the Prevention of Pollution From Ships - Konventa Ndërkombëtare për parandalimin e ndotjes nga anijet*.

2. **Tipi nistor** dallon:

Nëntipi nistor-shkronjor ku përfshihen fjalë që formohen nga bashkimi i shkronjave të para (nistore) të fjalëve të një emërtimi të përbërë. Ato theksohen të gjitha në rrokjen e fundit dhe zanorja ë bëhet mbështetëse për çdo bashkëtingëllore.

ADS - Automatic Dependent Surveillance - Vëzhgim i varur automatik, *ATC - Air Traffic Control - KTA kontrolli i trafikut ajror*, *ATS - Air Traffic Services - SHTA Shërbimi i trafikut ajror*, *ATZ - Aerodrome Traffic Zone - Zona e trafikut të aerodromit*, *FL - Flight Level - Niveli i fluturimit*.

Nëntipi nistor-tingullor ku përfshihen emërtime që formohen nga bashkimi i tingujve nistorë të fjalëve të një emërtimi të përbërë. Sipas H. Çipurit shkurtesat tingullore nuk shqiptohen sipas shkronjave të veçanta që hyjnë në përbërje të tyre si ato shkronjoret, por si një fjalë e zakonshme.

NATO – North Atlantic Treaty Organization – Organizata e Traktatit të Atlantikut Verior, *ETA - Estimated Time of Arrival - Koha e pritshme e mbërritjes*, *VOR – Very high frequency omnidirectional radio range - Largësi e veprimt gjithdrejtimesh të radios me denduri shumë të lartë*, *ATAF – Allied Tactical Air Force – Forcat ajrore taktike të NATO-s*, *GAT - General air traffic - Trafik Ajror i Përgjithshëm*, *FIR - Flight Information Region - Rajoni me informacion fluturimi* Emrat e këtij tipi, kur mbarojnë me bashkëtingëllore, hyjnë në gjininë mashkullore, kur mbarojnë me zanore hyjnë në gjininë femërore.³

Nëntipi i përzier, shkronjor-tingullor ose tingullor shkronjor ku përfshihen njësi që shqiptohen sipas tingujve nistorë dhe shkronjave nistore, si: *SIVHD - Sistem i Integruar të Vëzhgimit të Hapësirës Detare*, *AFCENT – Allied Forces Central Europe – Forcat e NATO-s për Evropën Qëndrore* (f. 14), *UNCLOS- United nation convention on the law of the sea “Konventa e Kombeve të Bashkuara për Ligjin e Detit”*, *ETOPS - Extended range*

³ Gramatika e gjuhës shqipe 1, Tiranë, 2002, f. 74

Forma dhe përmbajtja e disa prej shkurtesave që përdoren sot në terminologjinë...

operations with two-engined aeroplanes - Operime në rreze të gjatë me aeroplanë dy-motorësh. ATAF – Allied Tactical Air Force – Forcat ajrore taktike të NATO-s etj.

Mund të themi se pjesa dërmuese e terminologjisë ushtarake të pas viteve '90 është terminologji e huazuar. Vihet re se bashkë me termin huazohet edhe shkurtesa. Por dallimi bëhet në shqiptim, p.sh. shkurtesa VMC (*Visual Meteorological Conditions - Kushte meteorologjike vizuale*), në anglisht do të lexohet **vi-em-si**, ndërsa në gjuhën shqipe shqiptohet ,me një /ë/ mbështetëse **vë-më-cë**, shkurtesa AIP (*Aeronautical Information Publication - Publikimet e informacionit aeronautik*), në anglisht shqiptohet **ej-aj-pi**, ndërsa në shqip **a-i-pë**, ADS (*Automatic Dependent Surveillance - Vëzhgim i varur automatik*), në anglisht do të shqiptohet **ej-di-es**, ndërsa në shqip **a-dë-së**. Kjo sepse këto shkurtesa i nënshtrohen rregullit bazë fonetik të shqipes i cili synon një lidhje të ngushtë mes formës së shkruar dhe të folur⁴.

- Shkurtesa të forcave ajrore

Shkurtesa	Anglisht	Shqip
ACAS	Airborne Collision Avoidance System	Sistemi i shmangies së përplasjeve goditjeve në fluturim ⁵
ADS	Automatic Dependent Surveillance	Vëzhgim i varur automatik
AFIS	Aerodrome Flight Information Service	Shërbimi i informacionit në fluturim
AIP	Aeronautical Information Publication	Publikimet e informacionit aeronautik
APV	Approach Procedure with Vertical guidance	Procedura e afrimit me udhëzim vertikal
ARO/ SHTA	Air traffic services Reporting Office	Zyra e raportimeve
ATC/ KTA	Air Traffic Control	Kontrolli i trafikut ajror
ATFM	Air Traffic Flow Management	Menaxhimi i fluksit të trafikut ajror
ATS/ SHTA	Air Traffic Services	Shërbimi i trafikut ajror
ATZ	Aerodrome Traffic Zone	Zona e trafikut të aerodromit
CPDLC	Controller-Pilot Data Link Communications	Komunikime me lidhje të dhënash kontrollor – pilot

⁴ Drejshkrimi i gjuhës shqipe, f. 19, Tiranë, 1973.

⁵ Për miratimin e rregullores mbi rregullat e ajrit - Ministria e Punëve Publike dhe Transportit - U r d h ë r nr. 83, datë 1.8.2012.

EAT	Expected Approach Time	Koha e pritshme e afrimit për ulje
EOBT	Estimated Off-Block Time	Koha e pritshme e nisjes
ETA	Estimated Time of Arrival	Koha e pritshme e mbërritjes
ETOPS	Extended range operations with two-engined aeroplanes	Operime në rreze të gjatë me aeroplanë dy-motorësh
FIR	Flight Information Region	Rajoni me informacion fluturimi
FL	Flight Level	Niveli i fluturimit
GAT	General air traffic	Trafik Ajror i Përgjithshëm
ICAO	International Civil Aviation Organisation	Organizata Ndërkombëtare e Aviacionit Civil
IFR	Instrument Flight Rules	Rregulla të fluturimit instrumental
IMC	Instrument Meteorological Condition	Kushte meteorologjike instrumentale
NPA	Non-Precision Approach	Afrim pa precision
PA	Precision Approach	Afrim me precision
RA	Resolution Advisory	Këshillim automatik i sistemit TCAS
RPL	Repetitive flight plan	Plan fluturimi i përsëritur
TA	Traffic Advisory	Këshillim për trafikun
VFR	Visual Flight Rules	Rregulla të fluturimit vizual/pamor
VFR/N	Night VFR	VFR të natës
VFR/S	Special VFR	VFR i veçantë
VMC	Visual Meteorological Conditions	Kushte meteorologjike vizuale
VTOL	Vertical Take-Off and Landing	Ngjitje vertikale dhe ulje
RECEXREP	Reconnaissance exploitation report	Raport mbi shfrytëzimin e të dhënave të zbulimit(f. 377) ⁶
STOVL	Short take-off and vertical landing aircraft	Aeroplan me ngritje të shkurtër dhe ulje vertikale (f. 412)
STANAG	Standardization agreement	Marrëveshje për standardizimin (f. 420)
VOR	Very high frequency	Largësi e veprimit

⁶ “NATOTAN – Fjalor i termave ushtarake të NATO-s” – H. Çipuri, K. Mita, B. Olldashi.

Forma dhe përmbajtja e disa prej shkurtesave që përdoren sot në terminologjinë...

	omnidirectional radio range	gjithdrejtimesh të radios me denduri shumë të lartë (f. 468)
AA	Air to air Anti-aircraft	Ajër-ajër Kundërajror (f. 5) ⁷
AAA	Anti-aircraft artillery	Artilleri kundërajrore (f. 5)
ADC	Aide-de- camp	Adjutant (f. 9)
ATAF	Allied Tactical Air Force	Forcat ajrore taktike të NATO-s (f. 14)
CAS	Close air support	Mbështetje ajrore e drejtpërdrejtë (f. 33)
CAOC	Combined air operations centre	Qendër e operacioneve ajrore (të ndërthurura) (f. 35)
TAC	Tactical Air Command	Komandë e aviacionit taktik (f. 36)
AAC	Army Air Corps	Aviacion i ushtrisë (f. 40)
ABM/RAB	Antiballistic missile	Raketë antibalistike ()
AF /FA	Air force	Forcat ajrore (f. 20)
QS		Qendër e stimulimit
BOS		Batalioni i operacioneve special
KDS		Komanda e doktrinës dhe stërvitjes

- **Shkurtesa të forcave detare**

Shkurtesa	Anglisht	Shqip
SOLAS	Safety of life at sea	Konventa Ndërkombëtare për sigurinë e jetës në det
MARPOL	Marine pollution / International Convention for the Prevention of Pollution From Ships	Konventa Ndërkombëtare për parandalimin e ndotjes nga anijet
AIS	Automatic Identification System	Sistem që realizon zbulimin, identifikimin, lokalizimin dhe monitorimin e hapësirës detare.
UNCLOS	United nation convention on the low of the sea	Konventa e Kombeve të Bashkuara për Ligjin e Detit

⁷ Fjalor Anglisht- Shqip, Terminologji ushtarake – B. Olldashi.

IWTS	Internal waters and territorial Seas	Në hapësirën e Sovranitetit Kombëtar
TETRA	Terrestrial Trunked Radio (TETRA) (formerly known as Trans-European Trunked Radio)	Sistemit të radiokomunikimit ⁸
ADRION		Adriatiko-Jonian
QKDKSH		Qendrës Kombëtare Detare të Kërkim Shpëtimit
QNOD		Qendra Ndërinstitucionale Operacionale Detare
SIVHD		Sistemin e Integruar të Vëzhgimit të Hapësirës Detare

- **Shkurtesa të forcave tokësore**

Shkurtesa	Anglisht	Shqip
EOD	Explosive ordanace disposal	Asgjësim i lëndëve plasëse (f. 50)
NSE	National Support element	Elementi i mbështetjes logjistike kombëtare (f. 55)
ESDI	European Security and Defence Identity	Sigurimi europian për mbrojtjen kombëtare (f. 60)
CPX	Command Post exercise	Stërvitje komando-shtabi (f. 60)
IPTF	International police task force	Grup ndërkombëtar i policisë, force operative ndërkombëtare e policisë (f. 89)
JAT	Joint analysis team	Grup i analizave gjitharmëshe (f. 90)
JCS	Joint chiefs of staff	Shefat e shtabit të bashkuar (f. 90)
JMC	Joint military commission	Komision ushtarak i bashkuar (f. 90)
JMCC	Joint movements control centre	Qendër gjitharmëshe e kontrollit të lëvizjeve (f. 90)
JOC	Joint operation centre	Qendër e operacioneve të përbashkëta (f. 90)
TPC	Tactical post command	Vendkomandë taktike (f. 134)
CAC	Combined arms command	Komandë gjitharmëshe (f. 35)
CJTF	Combined joint tasks force	Forcat operative të bashkuara e

⁸ <http://mail.mod.gov.al/pdf/qksm13.pdf> Revista “Vizion Strategjik”

Forma dhe përmbajtja e disa prej shkurtesave që përdoren sot në terminologjinë...

		të kombinuara (f. 35)
CCIS	Command control and information system	Sistem informimi, komandimi e kontrolli (f. 36)
ACLANT	Allied Command Atlantic	Komanda e NATO-s për Atlantikun (f. 14)
ACE	Allied Command Europe	Komanda e NATO-s për Evropën (f. 14)
AFCENT	Allied Forces Central Europe	Forcat e NATO-s për Evropën Qendrore (f. 14)
AFNORTHWEST	Forces, Northwestern Europe	Forcat e NATO-s në Evropën Perëndimore (f. 14)
NAVSOUTH	Naval Forces, Southern Europe	Forcat detare aleate në Evropën Jugore (f. 14)
CSAR	Combat search and rescue	Kërkim-shpëtimi në luftim (f. 35)
CS	Combat support	Mbështetje luftarake (f. 35)
CAC	Combined arms command	Komandë gjitharmëshe (f. 35)
CJTF	Combined joint tasks force	Forcat operative të bashkuara e të kombinuara (f. 35)
CCIS	Command control and information system	Sistem informimi, komandimi e kontrolli (f. 36)

- Çështje të semantikës leksikore të shkurtesave

Sipas Sosyrit shenja gjuhësore mund të zbërthehet në dy përbërës, nga njëra anë i shenjuari (koncepti), dhe, nga ana tjetër shenjuesi (mbresa tingullore).

Nëse do të bëjmë një analizë të marrëdhënieve shkurtesë - koncept do të vëmë re se kjo marrëdhënie është e ndryshme nga marrëdhënia term – koncept, sepse lidhja e termit me konceptin është një lidhje dyshe e drejtpërdrejtë p.sh.. Artileri kundërajrore – (Anti-aircraft artillery) – është mbresa tingullore e konceptit që ne krijojmë për këtë term.

Në rastin e marrëdhënies shkurtesë-koncept kjo marrëdhënie nuk është e drejtpërdrejtë pasi shkurtesa në vetvete shërben si një shenjues dhe termi si i shenjuar (koncepti i parë, termi i plotë) në marrëdhënie me shkurtesën. Nga ana tjetër, termi i plotë, gjithashtu, shërben dhe si shenjues (mbresë tingullore) për të arritur te koncepti bazë.

Marrëdhënia term-koncept

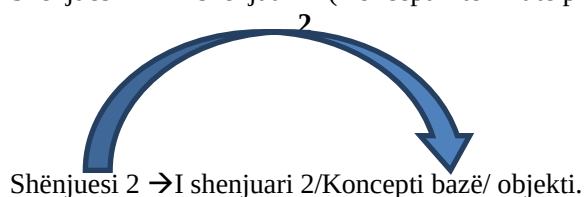
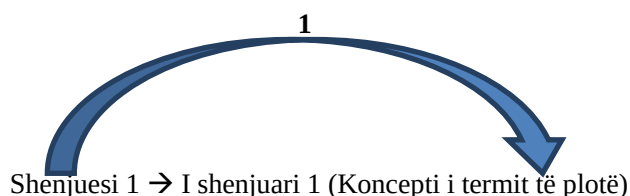
Shenjuesi – I shenjuari

Artileri kundërajrore – Koncepti (objekti)

Pra në këtë rast kemi një shenjues dhe një të shenjuar. Lidhje e drejtpërdrejtë.

Marrëdhënia shkurtesë-term i plotë-koncept

Lidhja shpjegohet duke u nisur nga shkurtesa e termit për të arritur drejt konceptit bazë.

Shenjuesi 1 → Shkurtesa AAA (Anti-aircraft artillery) (mbresë tingullore)

I shenjuari 1 → Koncepti i termit të plotë

Shenjuesi 2 → Termi i plotë - Artileri kundërajrore (Anti-aircraft artillery) (mbresë tingullore)

I shenjuari 2 → Koncepti bazë, objekti (artileria kundërajrore)

Nga kjo lidhje vihet re se kemi dy shenjues (mbresa tingullore) për një të shenjuar, pra për një koncept. Marrëdhënia ndërmjet shenjuesit /1/ dhe të shenjuarit /2/ është një lidhje jo e drejtpërdrejtë por një lidhje që realizohet nëpërmjet të shenjuarit /1/ dhe shenjuesit /2/. Pra vihet re se marrëdhënia e shenjuesit me të shenjuarin në rastin e shkurtesave nuk është e drejtpërdrejtë, lidhja e shkurtesës me realien a me referentin është dy herë e tërthortë, sepse jetësohet nëpërmjet shenjuesit të plotë (termit), i cili vetë lidhet me realien a referentin nëpërmjet konceptit, kur flasim natyrisht për kuptimin leksikor. Rrjedhimisht kuptimi leksikor është "i fshehur", madje deri në nivelin e shenjave simbolike. Sipas Sosyrit kuptimi i një shenje gjuhësore është ajo që paraqet kjo shenjë kur shqiptohet.⁹ Lidhja e fjalës (si shenjë) me sendin nëpërmjet konceptit përbën thelbin e kuptimit leksikor.¹⁰ Nëse mund ta shtjellojmë çështjen më gjerë në vijën e raportit ndërmjet **kuptimit** (ose **domethënies**) e **funksionit** të shenjës gjuhësore, si dy vlera të çdo shenje gjuhësore vëmë re se te shkurtesat edhe pse kuptimi leksikor "zbehet" ose "mbulohet" nën një përbërje tingullore thuajse simbolike, konvencionale, funksioni emërtues a shenjues (për konceptin, referentin a realien) nuk ndryshon, nuk dobësohet, ndryshe shenja shkurtesë nuk do të

⁹ J. Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, f. 84, Tiranë, 2006.

¹⁰ J. Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, f. 83, Tiranë, 2006.

krijohej. Në parim ligji i ekonomisë në gjuhë i bën shenjat gjuhësore më abstrakte, më konvencionale, por nuk i zhvesh nga funksioni që kanë, ndërsa kuptimi leksikor përbën anën më thelbësore të fjalës, anën më të rëndësishme, sepse në fund të fundit fjalët janë krijuar që të shprehin diçka, të na vënë në lidhje me diçka. Të gjitha termat kanë kuptim leksikor por shkalla e qartësisë së këtij kuptimi është e ndryshme, rrjedhimisht me shkallë më pak të qartë të kuptimit leksikor na paraqiten shkurtesat në raport me termin e plotë.

Sipas Sosyrit shenja nuk është një shumë algjebrike e të shenjuarit dhe shenjuesit (a+b), por është një “a” që ekziston sepse shpreh një “b” dhe anasjelltas. Në rastin e shkurtesave kemi a¹ dhe a (a¹ ka ardhur nga një a) që ekzistojnë për të shprehur një “b”. (“a” → “a¹”) = b

Kjo marrëdhënie është karakteristikë për shkurtesat e reja të krijuara në terminologjinë ushtarake, ku lidhja shkurtesë –koncept bazë ende nuk është konsoliduar.

Me kalimin e kohës kjo lidhje fillon të ngushtohet deri sa arrihet të lidhja e parë bazë shenjues-i shenjuar. Kjo ndodh për shkurtesat të cilat kanë një përdorim më të gjerë dhe ku lidhja shkurtesë – koncept është konsoliduar. Kështu kjo lidhje është mjaft e dukshme në shembuj të tillë si: TT (*Pistoletë TT*) (ros. Tulski Tokariewa), NATO – *North Atlantic Treaty Organization* – *Organizata e Traktatit të Atlantikut Verior*, ADRION- *Adriatiko-Jonian*, tek këto shkurtesa, me kalimin e kohës zbehet lidhja e parë dhe mbartet me vetë koncepti.

Shenja është arbitrare dhe nuk ka lidhje natyrore midis konceptit (i shenjuari) dhe mbresës tingullore (shenjuesi), ku konceptin e arbitraritetit e shpreh shenjuesi, kurse i shenjuari vendos marrëdhënie përfaqësimi me referentin.¹¹ Termi, duke u lidhur tërësisht me konceptin, lidhet më afër, më drejtpërdrejt me objektin (referentin) që shpreh dhe, në mënyrë të veçantë, me tiparet më thelbësore të tij.¹² Sipas profesor J. Thomait për disa klasa fjalësh nocioni (=koncepti) duket si “përmbajtje e drejtpërdrejtë”, pra, një me kuptimin leksikor. Është fjala këtu sidomos për termat, tek të cilët kuptimi leksikor del si “përshkrim i nocionit” (=koncepti), pasi një gjë e tillë është kërkesë e vetë termave. Në këtë rast kuptimin leksikor do ta shihnim si aftësi të termit (në rrafsh patjetër gjuhësor) për të shënuar një nocion (=koncept) të caktuar.¹³

- Drejtshkrimi i shkurtesave në gjuhën shqipe

Disa nga problemet drejtshkrimore që lindin për shkrimin e shkurtesave lidhen kryesisht me përdorimin e shkronjës së madhe, me përdorimin e vizës

¹¹ Sh. Rrokaj, *Filozofi e gjuhës*, f. 154, Tiranë, 2010.

¹² A. Duro, *Termi dhe fjala në gjuhën shqipe*, f. 40, Tiranë, 2009.

¹³ J. Thomai, *Prejardhja semantike në gjuhën shqipe*, f. 77, Tiranë, 1989.

ndarëse për treguesit gramatikorë si dhe problemi i shkrimit të shkurtesave me ose pa pikë midis tyre.

Kur flasim për shkurtesat rrokjesore ato duhet të shkruhen si fjalë të zakonshme, tema duhet të shkruhet me shkronja të vogla dhe shkronja nistore me të madhe kur është në fillim të fjalisë, nuk përdoret viza ndarëse për treguesit gramatikorë, sepse bëhen pjesë e temës. Në disa raste e gjithë shkurtesa paraqitet grafikisht me shkronja të mëdha, ndërsa treguesit gramatikorë me shkronjë të vogël dhe vendosen jashtë fjalës të ndarë me vizë në mes. Kjo paraqet një gabim drejtshkrimor pasi këto lloj shkurtesash funksionojnë si fjalë. Gjithashtu nuk duhet të shkruhen me pikë midis tyre, por si një fjalë e vetme p.sh. **Stanagu** → *Stanag* – *Standardization agreement* – *Marrëveshje për standardizimin*, **Toxrepi** → *Toxrep* – *Toxic report* – *Të dhëna mbi sulmin kimik etj.*

Për shkurtesat e formuara nga shkronjat nistore, tema e tyre do të shkruhet me shkronja të mëdha, përdoret viza ndarëse për treguesit gramatikorë të cilët nuk bashkohen me temën p.sh. **ADS-ja** → *ADS* - *Automatic Dependent Surveillance* - *Vëzhgim i varur automatik*, **ATC-ja** → *ATC* - *Air Traffic Control* - *KTA kontrolli i trafikut ajror*, **ATAF-i** → *ATAF* – *Allied Tactical Air Force* – *Forcat ajrore taktike të NATO-s*, **GAT-i** → *GAT* - *General air traffic* - *Trafik Ajror i Përgjithshëm etj.* Diferencimin e thellon edhe paraqitja grafike e një pjese të tyre: tema shkruhet me shkronja të mëdha, kurse mbaresat rasore me të vogla.¹⁴

- Shqipërimi i shkurtesave, domosdoshmëri gjuhësore

Vitet e fundit, sidomos pas viteve '90, në terminologjinë tonë ushtarake vërehet depërtimi i anglicizmave vend e pa vend dhe prirja e shtimit të tyre. Kështu nëse marrim në studim shkurtesat që kanë hyrë pas viteve '90 në terminologjinë ushtarake do të vëmë re se pjesa dërmuese e tyre është e huazuar dhe fare pak ndërtime janë të shqipes. Përveç kësaj shihet se shkurtesave të huazuara nuk u është kushtuar vëmendje e veçantë për shqipërim si:

ILS - “*Instrument Landing System*” - *Sistemi i Uljes me Aparatura*, **VOR** - “*Very High Frequency Omnidirectional Radio Range*”-“*Largësi e veprimit gjithdrejtimësh të radios me denduri shumë të lartë*”, **CJTF** - *Combined joint tasks force* - *Forcat operative të bashkuara e të kombinuara etj.*

Lind nevoja që këto fjalë-terma dhe shkurtesa të shqipërohen dhe të përdoren gjerësisht, në fushat përkatëse në mënyrë që të mënjanohet pak e nga pak termi i huaj.

Një përpjekje për shqipërim vihet re tek termat:

¹⁴ V. Memisha, M. Bregasi, *Emërtimet e shkurtuara në shqipe*, Tiranë, 2008.

Forma dhe përmbajtja e disa prej shkurtesave që përdoren sot në terminologjinë...

ATS - SHTA -Air Traffic Services-Shërbimi i trafikut ajror, **AF - FA**- Air force -Forcat ajrore **ABM - RAB**-Antiballistic missile-Raketë antibalistike, **ATC - KTA**-Air Traffic Control-Kontrolli i trafikut ajror, **NATO-OTAV** – North Atlantic Treaty Organization – Organizata e Traktatit të Atlantikut Verior etj.

Përveç shqipërimit që është detyrë e gjuhëtarëve, duhet të ketë dhe një politikëbërje të veçantë, që të mundësojë përdorimin e gjerë të termit shqip nga forcat ushtarake. Por mesa duket politikëbërja e vendimmarrësve tanë është në të mirë të gjuhës së huaj duke dëmtuar në këtë mënyrë drejtpërdrejt gjuhën shqipe. Kështu në miratimin e rregullores mbi rregullat e ajrit¹⁵ - Ministria e Punëve Publike dhe Transportit në urdhrin e hartuar prej saj vendos edhe një numër të konsiderueshëm shkurtesash të cilat janë të huazuara kryesisht nga anglishtja. Nga ky fakt lind nevoja e domosdoshme për një bashkëpunim frytsjellës, në të mirë të shqipes, midis gjuhëtarëve dhe politikëbërësve. Duhet të kemi parasysh që shqipërimi është një veprimtari sa gjuhësore aq edhe shoqërore dhe që shqipërimet të jenë shoqërisht të pranueshme duhet të kemi parasysh që kuptimi i fjalës shqipe duhet të përputhet ose të jetë i afërt me fjalën e huaj (detyrë e gjuhëtarit), por gjithashtu është e nevojshme që termat e shqipëruara të kenë një përhapje më të gjerë përdorimi në mënyrë që të përvetëson nga masa e gjerë e përdoruesve që i përkasin fushave të ndryshme.

BIBLIOGRAFI

- NATOTAN – *Fjalor i termave ushtarake të NATO-s* – H. Çipuri, K. Mita, B. Olldashi
A. Duro – *Termi dhe fjala në gjuhën shqipe*, Tiranë, 2009
Drejshkrimi i gjuhës shqipe, Tiranë, 1973
FGjSSH, Tiranë, 1980
Fjalor Anglisht- Shqip, Terminologji ushtarake – B. Olldashi
Gramatika e gjuhës shqipe 1, Tiranë, 2002
H. Çipuri – *Terminologjia ushtarake*
J. Thomai – *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2006
J. Thomai, *Prejardhja semantike në gjuhën shqipe*, Tiranë, 1989
Sh. Rrokaj – *Filozofi e gjuhës*, Tiranë, 2010
V. Memisha, M. Bregasi, *Emërtimet e shkurtuara në shqipe*, Tiranë, 2008
Për miratimin e rregullores mbi rregullat e ajrit - Ministria e Punëve Publike dhe Transportit – Urdhër nr. 83, datë 1.8.2012
<http://mail.mod.gov.al/pdf/qksm13.pdf> - Revista “Vizion Strategjik”

¹⁵ *Për miratimin e rregullores mbi rregullat e ajrit* - Ministria e Punëve Publike dhe Transportit - *Urdhër* nr. 83, datë 1.8.2012.

